Teacher.co.ke

MWONGOZO WA UFAHAMU, SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA

KIDATO CHA NNE MUHULA WA PILI
MWONGOZO WA KUSAHIHISHA KARATASI YA PILI

UFAHAMU

(a) Uvutaji sigara/tumbaku.
Madhara ya uvutaji sigara/tumbaku 1x2=2

(b) (i) Husababisha saratani
(ii) Husababisha shida za macho na masikio.
(iii) Huathiri mifupa na meno.
(iv) Husababisha magonjwa ya moyo na vidonda vya tumbo. 3 x 1

(c)
- Madhara kwa njia ya uzazi huifanya iwe vigumu kuhimili.
- Ni rahisi kwao kuzaa njiti.
- Huzaa watoto wepesi
- Huweza kusababisha kifo cha mtoto aliye tumboni.
- Mtoto huweza kuzaliwa akiwa na kasoro.
- Mimba huweza kutunguka. 4 x 1

(d) Ndio: Kwa kila sekunde nane mtu mmoja hufa duniani kwa sababu ya kutumia tumbaku/kwa siku watu 10,800 hufa. 1 x 2

(e)
- Ngozi ya mvutaji hukauka/fanya mtu kuonekana mzee.
- Vidole hugandwa na kutu ya sigara.
- Kucha za vidole hugeuka rangi vikawa vya manjano/hudhurungi.
- Nywele hukosa nguvu
- Nywele hung’oka mapema. Zozote 3 x 1

(f) Kwamiliwa/kataliwa. 1 x 1

2. **UFUPISHO**

(a) **Umuhimu**
- Ukuaji wa uchumi.
- Kupata bidhaa kutoka nchi nyingine.
- Masoko kwa bidhaa yake.
- Huduma za kitaalamu.
- Hukuza ushurikiano wa kimataifa.
- Hukuza ushindani.
- Ushirikiano wa kisiasa. 7 x 1 =7

(b)
- Masoko huru yanayoleta ushindani wa wafanyibiashara wadogo.
- Biashara kufungwa.
- Ucheleweshaji, wa bidhaa zilizoagizwa.

Download this and other FREE materials from https://teacher.co.ke/notes

For more FREE KCSE Mocks, Notes, Exams, and Past Papers Visit https://Teacher.co.ke/notes/

Teacher.co.ke

- Bidhaa kuchukua mda.
- Bidhaa duni huweza kupenyezwa.
- Ulanguzi wa madawa. 6 x 1 = 6

Mtiririko =2

1. **MATUMIZI YA LUGHA**

a) i) Mitume hao sio ambao tunaowajua. 4 x ½ = 2

ii) Wasikilizaji sasa wanaburudika **kwa** muziki kutoka idhaa ya taifa. ***Tuza 1 x 2 = 2***

b Angecheza kiustadi angeshinda katika mchezo ule. ***Zozote 4 x ½ = 2***

c) Wakati uliopita, hali ya kuendelea 1

Wakati uliopita,hali isiyodhihirka 1

d) i) Mbona hawawezi kulia wakiwa hapa/ (Kitumizi) 1

- Mbona hawawezi kulila(tunda / boga/nk) wakiwa hapa

ii) - Mbona hawawezi kula wakiwa hapa?

- Mbona hawawezi kulia wakiwa hapa 1

e i) ufizi /t/ /d/, /s/z/ /n/ /l/ /r/

ii) meno /th/ /dh/

f) Kijidole (ii) Dole 2 x 1 = 2

g)Sentensi idhihirishe

Mahali

- Sehemu ya kitu
- 'Pamoja na'
- Kielezi namna / jinsi
- Kitumizi
- Swali ***Zozote 2 x 1 = 2 .Atunge sentensi***

h) i) Shairi – kipozi 1

ii) Mgeni – kitondo 1

i) i) Nywewa 1

ii) Pewa 1

Tuza sentensi sahihi

j) – Kuonyesha neno lilitokatwa

- Kuonyesha mzizi wa neno
- Kugawa silabi
- Kuunganisha sentensi mbili 3 x 1 = 3

k)

i) juha -mtu mjinga

Sentensi moja sahihi – alama 1

Jua

i) Jua linaloangaza angani

ii) Fahamu ***Sentensi moja sahihi*** – alama1

i) i) - Mlango ulikomelewa na Kiyondi alipovisikia vishindo. 1

ii) - Wachezaji walicheza mpira tu japo mvua ilinyesha sana alasiri hiyo 1

- Japo mvua ilinyesha sana alasiri hiyo, wachezaji walicheza mpira vizuri tu.

m) i) Ya masharti / vikwazo

Download this and other FREE materials from https://teacher.co.ke/notes

For more FREE KCSE Mocks, Notes, Exams, and Past Papers Visit https://Teacher.co.ke/notes/

Teacher.co.ke

ii) Ngeli ya ki – vi
iii) Vitenzi viwili / zaidi kwa wakati mmoja
iv) Kielezi namna (Kiustadi,Kishujaa, kitoto,nk) 4 x 1 = 4

n) Kitenzi kuwa kivumishi 1 x 1 = 1

o) "Rudi darasani mrejelee madaftari yenu ya kumbukumbu na kuikosoa kazi hii" Mwalimu aliwaagiza wanafunzi.

p) Tembe ambayo niliimeza ilikuwa chungu. 4 x ½ = 2

q) i) Kutoa hewa mdomoni kwa nguvu 1 x 1 = 1
ii) Ujutia jambo / tendo / kujifunza 1 x 1 = 1

r)

S			
KN		KT	
N	Ŝ	T	E
Kiatu	Kilichonunuliwa juzi	kimerejeshwa	dukani

Kila kitengo, alama moja 4x1=4

2. ISIMU – JAMII

a) Lahaja – Tofauti katika matamshi, maumbo na matumizi ya maneno zitokanazo na tofauti za kimaeneo kwa lugha yenye asili moja.

- Husanifiwa na kupata hadhi ya kuwa lugha; K.M chimiini na Kingazija Kiswahili
- Yaweza kuandikwa: ndoo tulale, mato yaniuma.

Lafudhi- Matamshi ya mzungumzaji yatokanayo na athari za lugha yake ya kwanza,lugha jirani,maumbile au hadhi katika jamii.

- Hujitokeza kwanza kimatamshi na wala si kimaandishi:

Piga ugali (pika), utaguja lini? (utakuja),ndoa la mauti (doa) na kulanga kuku(kula)

2 x 2 = 4

b) Sifa za lugha ya misimu:

Misimu – maneno au semi ziibukazo mahali na zidumuzo kwa muda tu; mzee, kimwana,dot-com,kusota,kupiga ngeta n.k

i) hupendwa na kutumiwa kwa wingi
ii) huambatana na kitushi / tukio.
iii) hurahisisha mawasiliano / mazungumzo
iv) huzuka na kutoweka baada ya muda
v) huweza kuingizwa katika maandishi ***zozote 3 x 1 = 3***

c) Sajili ya siasa

- Lugha yenye mvuto / ushawishi ari na mwamko
- Hubeba porojo na ukinzani
- Hudokeza ahadi na utendaji bora
- Hupumbaza na kunata
- Hulenga kundi / watu fulani ***zozote 3 x 1 = 3***

Download this and other FREE materials from https://teacher.co.ke/notes

For more FREE KCSE Mocks, Notes, Exams, and Past Papers Visit https://Teacher.co.ke/notes/